МБОУ «СОШ №35»

Урокан ц1е:

«Ц1ЕРДЕШНИЙН СУФФИКСАШ. 1АМИЙНАРГ КАРЛАДАККХАР».

Хьехархо: Чимирзаева Яха Сайпудиновна

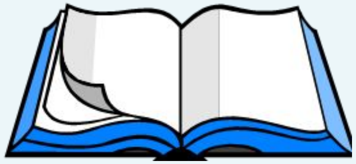

Технологически карта

- **Класс:** 5
- **Предмет:** нохчийн мотт.
- **Урокан ц1е:** Ц1ердешнийн суффи 1амийнарг карладаккхар.
- **Урокан тайпа:** Довзийтаран урок
- **Раг1:** 15
- **Урокан кеп:** Тобанашкахь болх, шаьш беш болу болх, кхолларалин болх.
- **Урокан г1ирс:** учебник, ручка, тетрадь, кехаташ, слайдаш.

Х1оттош долчун хьесап (гайтамаш) (Урокан 1алашонаш):

Предметни (Кхеторан): Ц1ердешнийн суффиксех лаьцна кхетам балар.

Метопредметни (Кхиоран 1алашо): Ц1ердешнех 1амийнарг карладаккхар, т1еч1аг1дар.Юкъара а, долахь а ц1ердешнаш, цхьаллин а, дукхаллин а терахь, ц1ердешнийн грамматически классашца, ц1ердешнийн дажарш, легор. Дешархойн хаарш к1оргдар, шордар. Берийн ойла дешаран т1еерзор.

Личностни (Кхетош - кхиоран 1алашо): Шен матте болу безам кхиор.

- Ненан мотт хаар – х1оранна декхар.

Нохчийн Республикан Президентан

Указ

11.05. 2007 ш. Соьлжа – г1ала № 207

Нохчийн мотт 1алашбаран, кхид1а шарбаран, кхиоран, нохчийн культура кхиорехь, къоман башхалла ларъярехь цо лело маь1на лакхадаккхаран 1алашонца:

«Нохчийн республикехь меттанийн хьокъехь» долчу Нохчийн Республикан законна куьг яздина апрелан

25-г1а де –Нохчийн меттан де д1акхайкхо».

Нохчийн Республикан Президент Р.А. Кадыров

Предложенийн - дожарийн къепе х1иттаде

- Мотт вай лар ца бахь, цуьнан сий ца дахь, вайн къоман сий а дужур ду. (М. Сулаев)
- Метт…. сий, вайн сий ца дайа,

Т1еман лар юьлуьйтуш хийца,

Дитина сий дайша, дедайша! (Кибиев М.)

- Матт…. шера хилар дац коьртаниг, говза хила веза.
- Матт… вайна 1амадо назманаш ала,1амадо биц ца бан вайн наной, дай. 1амадо бохург дан Сийлахьчу Дала… (С-М. Гелагаев).

Матт… мух-мухха а хилар (кхечу меттан дешнех иэдеш дийцар) – мух-мухха а ойлаяр ду: билгалза, гергарчу хьесапехь.

Хьайн матт…. айпаш ца дохуш, хастам а, сий-лерам а д1алоцунна.

- Шен махке болу бакъ безам, шен матт… бацахь, маь1на долуш бац (К. Паустовский).
- Нохчийн матт…. хаза а, хьалдолуш а мотт бац, нагахь кхоччуш

- Стенах олу ц1ердош?
- Муха хуьлу ц1ердешнаш?
- Ц1ердешан маса терахь ду?
- Ц1ердешнийн грамматически классах лаьцна х1ун хаьа шуна?
- Ц1едешнийн маса легар ду?
- Ц1ердешнийн маса дожар ду?

КЛАСТЕР

Мотт -

Ц1ердош

Юкъара ц1е

Кхетам болуш

Цхьаллин терахь

Кхийолчу х1уманин класс

-аца

1 – ра легар

Ц1ерниг дожар

Схьадалаза

Оьрсийн маттера т1еэцна дешнаш муха яздо?

- Д1аеша текст. Оьрсийн меттан дешнаш гочде, нохчийн матте дохуш.

Массо а хIуманна духе кхиа гIерташ, бераша шега дечу вопросам, вуно хорошо кхеташ, сурт хIоттош, отвечал лора воккхачу стага.

Цо им дуьйцура: бук, дуб, липа, ель, береза… муьлха дечигаш ю, они мича коьчалшна мега а.

– … ЭгIаза жима маргIал хадо а, кагдан а, птиц баннаш дохо а мегар дац, диканаш, – хьоьхура лесник берашна…

Муха хадор дара кортош тIе зеленые генаш-гIаш хьоькхуш: «Марша догIийла шу, тхан друзья!» -- бохуш санна, хьестало маргIалш. Гечдийр дарий ткъа природа дог хьоьстуш, зевнечу эшаршца шайн жизнь хестош декачу олхазаршна бохам бича?..

Айхьа хьайна таллам бе

Массо а хIуманна духе кхиа гIерташ, бераша шега дечу **хаттаршна,** вуно **дика** кхеташ, сурт хIоттош, **жоьпаш** лора воккхачу стага.

Цо **царна** дуьйцура: **поп, наж, хьегI, база, дакх**… муьлха дечигаш ю, **уьш** мича коьчалшна мега а.

– … ЭгIаза жима маргIал хадо а, кагдан а, **олхазарийн** баннаш дохо а мегар дац, диканаш, – хьоьхура **хьуьнхочо** берашна…

Муха хадор дара кортош тIе **баьццара** генаш-гIаш хьоькхуш: «Марша догIийла шу, тхан **доттагIий**!» - бохуш санна, хьестало маргIалш. Гечдийр дарий ткъа **Iаламо** дог хьоьстуш, зевнечу эшаршца шайн **дахар** хестош декачу олхазаршна бохам бича?..

Дешан х1оттаман дакъош дагалаца

Физминот

- **Орам а, суффиксан а аг1оьнца** – Куьйгаш вовшах тасарца куьйгаш хьалха даг1ийта.
- **Шина ораман а суффиксан аг1оьнца** – куьйгаш вовшах тасарца хьаладаг1ийта.
- **Дешхьалхенан а, суффиксан а г1оьнца делахь -** Куьйгаш вовшах тасарх парг1ат а дохуш охьадог1уьйту.

Дагахь хаа деза

Суффикс дешан дакъа ду.

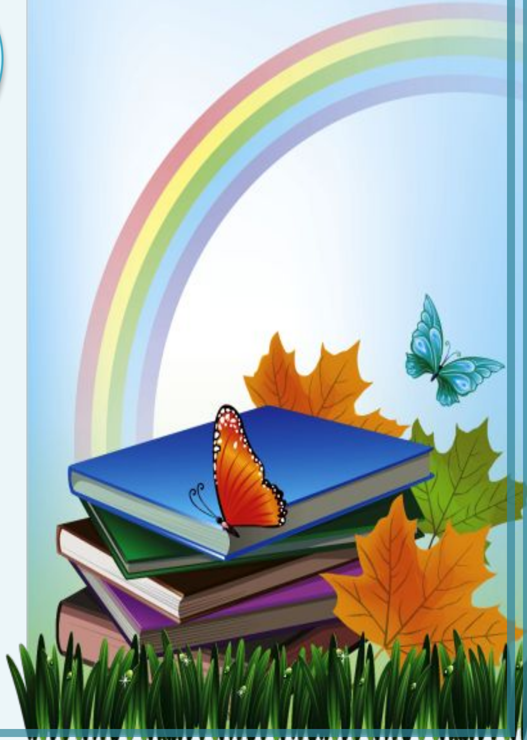

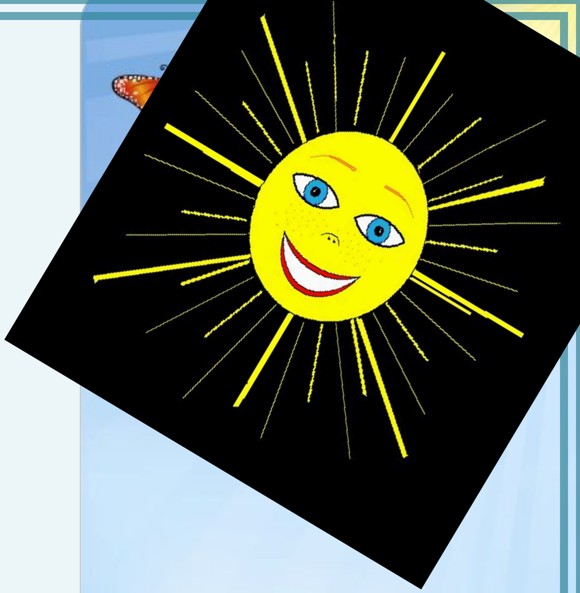

Ц1ердешнийн суффиксаш екъала шина декъе

Дешнийн кеп хийцаран

Дош кхолларан

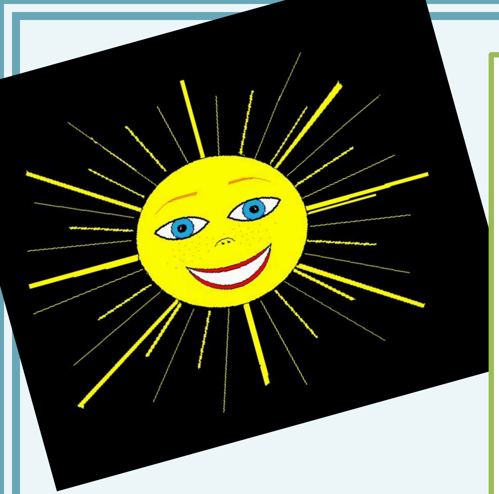

Кеп хийцаран суффиксаш дукхахьолахь жималла гойту

Масала: сара – сараг, ц1а – ц1елиг,

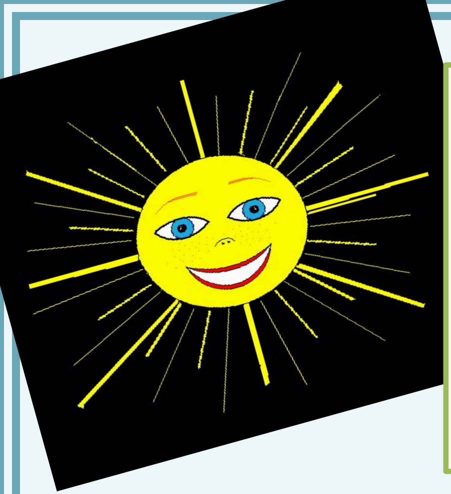

Дош кхолларан суффиксаша дешнашна керла маь1на ло.

Масала: зурма – зурманча, Атаг1а – атаг1хо

1амийнарг т1еч1аг1дар

Ч1ерийлецархо,
Хьелийозархо
Иччархо
Зурманча
Мангалхо

Д1адеша кицанаш

Лахара далийна кицанаш т1адамийн метта суффиксаш яхка

- Аьлла…. дети делахь а, ца аьлла… деши ду.
- Дика лула… веш… а тоьлла
- Аьхка 1иллина….. 1ай идда.
- Сиха…. – сонта, собор – кхета..

Айхьа хьайна таллам бе

- Лахара далийна кицанаш т1адамийн метта суффиксаш яхка
- Аьлла**рг** дети делахь а, ца аьлла**рг** деши ду.
- Дика лула**хо** веш**ел** а тоьлла
- Аьхка 1иллина**рг** 1ай идда.
- Сиха**лла** – сонта, собор - кхета**м**

Шаьш бинчу балхана мах хадабо суьрташца.

5

Ас тахана дика болх бира, са цхьа г1алат дацар!

4

Ас тахана болх бира, амма кхин а

балур бу аьлла хета суна!

3

Суна тахана хало да

шорта

къа хьоьгур ду!

«Вота мел йоккха елахь а, цуьнан тата хезар даlц, нагахь иза тухуш стаг вацахь, 1илма мел к1орга делахь а адамашна хуур дац, иза дуьйцуш а, 1амош а стаг вацахь».